

nivå med detaljer om det finska infanteriets problem med sina Renault FT 17-stridsvagnar i stäng vinterkyla. De geografiska referenserna är inte alltid helt självklara, ens för en specialintresserad läsare. Medan de flesta nordiska läsare nog kan placera Ladogas nordväststränder och Kärkola-Nummi, är Kasvandu-Kuimetsa-Aidu-Körvenurga i Estland inte lika självklara referenser. Kartor över dessa lite mer obekanta territorier hade varit läsaren behjälpliga.

Studien ger en god översikt av Polens relationer till sina grannländer. Den polsk-, engelsk- och svenskspråkiga litteraturen är väl vald, kompletterad med ett par titlar på finska, estniska, ryska och ukrainska. Mer anmärkningsvärd är kanske den totala avsaknaden av tyskspråkig litteratur. En diskussion om konflikten med Litauen över Wilnoområdet hade med fördel kunnat inkluderas, då denna omintetgjorde försöken att få till stånd ett mer koherent försvarssamarbete mellan de nya grannstaterna. En hel del har hänt inom historiografin; inte minst hade Klaus Richters, Dangiras Mačiulis och Darius Staliūnas nya arbeten kunnat tillföra en del nya perspektiv. En diskussion om hur svenska diplomater i sin tur såg Polen, dess nationella minoriteter och relationer med sina grannstater, hade kunnat ge studien ytterligare djup. Registret har en del brister då en del av namnen som förekommer i texten, inklusive betydande figurer som Estlands president Konstantin Päts saknas i registerdelen. Detta är emellertid mindre skavanker i vad som är ett intelligent, välinformerat och sofistikerat bidrag, inte bara till Polens mellankrigshistoria, utan till Östersjöområdets moderna politiska, diplomatiska och militära historia som sådan. Språkbruket är föredömligt, inte minst med tanke på att svenska inte är författarens modersmål. Wawrzeniuks studie är ett välkommet bidrag till litteraturen, som i översättning skulle röna ett betydande intresse även bortom det svenska och nordiska språkområdet.

Lunds universitet

PER ANDERS RUDLING

Charlotta Seiler Brylla, *Den beväpnade freden: Språk och politik i det delade Tyskland* (Stockholm: Santérus Förlag 2020). 260 s.

1955 höll den brittiske språkfilosofen J. L. Austin sin berömda föreläsning "How to do things with words" vid Harvard University. Samma år gick Västtyskland inom ramen för Parisfördragen med i NATO. Som omedelbart svar grundades Warszawapakten med Östtyskland som medlemsstat. I Östberlin presenterade den sovjetiske presidenten Chruschov sin tvåstatsteori och

genomförde därmed en avgörande performativ talhandling: Det kalla kriget cementerades på tysk mark.

I sin bok *Den beväpnade freden: Språk och politik i det delade Tyskland* tar sig språkvetaren Charlotta Seiler Brylla an samspelet mellan språk och politisk makt. Utifrån premissen "att språket inte bara återger vad som sker utan att den språkliga framställningen också påverkar hur vi uppfattar skeendet" (s. 14) analyserar hon semantiska strider som ägde rum i och om det delade Tyskland. Bokens huvudtitel hänсыftar på en fabeldikt av den tyske 1800-tals författaren Wilhelm Busch. Dikten om den fredliga men dock beväpnade igelkotten hörde till klassikerna inom den östtyska barn- och ungdomsutbildningen. Det lilla taggiga djuret fick symbolisera ett land som var månt om att presentera sig som fredens ambassadör trots att det hade sovjetiska kärnvapenmissiler på sin mark. Medlemmarna i statspartiets ungdomsorganisation hälsade "För fred och socialism – var beredda", i Berlin skyddade "fredens mur" mot imperialisternas aggressioner, och den egna armén betecknades som *Friedensarmee*, fredsarmén. DDR:s strategi att marknadsföra sig som förespråkare för världsfreden var delvis framgångsrik. Inte minst i Sverige tonades DDR:s demokratiska brister ned med hänvisning till landets insatser för nukleär nedrustning.

Den beväpnade freden är en samling av dels tidigare publicerade, dels nya texter, "en mosaik av tio års arkiv- och textstudier" (s. 13) som blev av i samband med 30-årsjubileet av den tyska återföreningen den 3 oktober 2020. Även om vissa av bokens kapitel har publicerats i vetenskapliga sammanhang tidigare är författaren mån om att betona bokens essäistiska karaktär. Seiler Brylla vill nå ut till en läsekrets även utanför akademien. Med tanke på aktuella diskussioner om populismens framgångar (bland annat i det tidigare DDR), om ett lämpligt offentligt samtalsklimat, om *fake news* och åsiktskorridorer gör hon rätt i det.

När två tyska stater, som båda gjorde anspråk på att representera det sanna och moraliskt överlägsna Tyskland, grundades samtidigt år 1949 blev det startpunkten för en kamp om legitimitet som skulle vara fram till Berlinmurens fall. Seiler Brylla lyfter fram språkets betydelse i denna kamp. Inspirerad av både lingvistisk diskursanalys och tysk begreppshistoria fokuserar hon på olika nyckelbegrepp som präglade diskursen inom Öst- och Västtyskland från slutet av andra världskriget fram till 1989 men även inom Sverige, ett land som upprätthöll nära relationer med de båda tyska staterna. Inte minst statsbeteckningarna fungerade i den semantiska striden som politiska ställningstaganden. Beteckningarna Tyskland, Östtyskland, Västtyskland, BRD, DDR eller Mellantyskland var laddade begrepp som valdes medvetet i öst och väst för att markera den egna politiska positionen. Ytterligare ett nyckelbegrepp som får särskild uppmärksamhet i Seiler Bryllas bok är *die*

Wende. Författaren påminner om att *die Wende*, som i dag står som paraplybegrepp för händelserna inom DDR under hösten 1989, också användes av Egon Krenz, Erich Honeckers efterträdare som SED:s generalsekreterare, och att det därmed fanns en semantisk kamp om ordets betydelse under DDR:s sista tid mellan medborgarrörelsen och statspartiet.

Tydligt inspirerad av Kosellecks teori om begreppslig förtätning i kris-tider påpekar Seiler Brylla att politisk omvälvning och språklig förändring hängde nära samman under den tyska återföreningsprocessen. Mest prominent syntes det i förändringen av demonstranternas centrala slogan. Medan människorna i de allt större måndagsdemonstrationerna under hösten 1989 skanderade "Wir sind das Volk" (det är vi som är folket) för att protestera mot regimens maktmissbruk och odemokratiska styrning hördes så småningom även varianten "Wir sind ein Volk" (vi är ett folk) på DDR:s gator. Begreppet "Volk," som hade spelat en nyckelroll i både nationalsocialisternas och statssocialisternas språkbruk, blev åter igen centralt i frågan om huruvida Tysklands historia skulle fortsätta efter den 9 november 1989. Etniska, även rasistiska konnotationer av folk-begreppet fanns med i bilden redan under DDR-tiden. Därför gör författaren rätt att lyfta fram historiska kontinuitetslinjer som leder fram till den högerextrema rörelsen PEGIDA som grundades 2014 i Dresden och även till Tysklands nya högerpopulistiska parti *Alternativ für Tyskland* (AfD) som lyckas vinna val framför allt inom de tyska delstaterna som tidigare utgjorde DDR. "Det är vi som är folket" är i dag en AfD-valslogan. Vid sidan av dessa betungande kontinuiteter lyfter författaren också fram progressiva aspekter som DDR-medborgare bidrog med till det som i eufemistiska termer i dag betecknas som den tyska "återföreningen": medborgarrättsrörelsen, som under hösten 1989 vågade stå upp mot SED-regimen, förtjänar enligt författaren en central plats inom historiografin. Uttryckligen vänder hon sig emot "en historieskrivning som inte vill erkänna revolutions-inslaget" (s. 31).

Visst kan kritiska anmärkningar anföras. Ur historikerns synvinkel framstår det tysk-tyska handlingsrummet ibland något för stort i förhållande till stormakternas maktpolitiska intressen. I ett globalt perspektiv ter sig Sveriges betydelse för DDR:s utrikespropaganda något överdriven med tanke på DDR:s propagandainsatser i latinamerikanska och afrikanska stater och får tolkas som ett sätt att nå den svenska publiken. Detta förminskar dock inte bokens kvalitet. Charlotta Seiler Brylla har lyckats skriva en tesdriven och samtidigt lättläst prosa, utan att den vetenskapliga trovärdigheten gått förlorad, inte minst tack vare noggrann källanalys och solida faktakunskaper – en inspirerande läsning för historiker.